

Dkt. Jeffrey Hudon, Akiolojia ya Kibiblia, Kipindi cha 1, Utangulizi na Historia ya Nidhamu, Sehemu ya 1

© 2024 Jeffrey Hudon na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dkt. Jeffrey Hudon katika mafundisho yake kuhusu Akiolojia ya Kibiblia. Hii ni kipindi cha 1, Utangulizi na Historia ya Nidhamu ya Akiolojia ya Kibiblia, Sehemu ya 1.

Karibuni nyote. Jina langu ni Jeff Hudon, na ninazungumza nanyi kutoka chuo kikuu cha Taasisi ya Akiolojia ya Chuo Kikuu cha Andrews huko Bering Springs, Michigan. Nataka kuwakaribisha nyote kwenye mfululizo wa mihadhara kuhusu Akiolojia ya Kibiblia. Hapa kuna maelezo machache kunihusu.

Nina Shahada ya Uzamivu (PhD) hapa Andrews katika Chuo Kikuu cha Near Eastern Akiolojia, ufafanuzi wa Agano la Kale. Na mimi na mke wangu tuliishi Israeli na nilisoma katika Chuo Kikuu cha Yerusalemu kwa miaka miwili na nikafanya shahada ya uzamili huko na pia shahada ya uzamili katika theolojia katika Seminari ya Fuller Theological. Nina misimu 17 ya kazi za akiolojia, zote mbili nchini Israeli na Jordan, na ni furaha kuwa nawe na kukutambulisha kwa taaluma hii ya ajabu inayoitwa Akiolojia ya Kibiblia, ambayo ni zana nzuri ya kutumia katika masomo ya kibiblia na ufafanuzi.

Picha tuliyonayo hapa kwenye skrini yetu ya video ni picha ya uchimbaji wa kawaida wa akiolojia. Kwa kweli hii ni Tel es-Safi huko Israeli. Tel es-Safi iko katika Shefela, au vilima vya Israeli-Palestina ambavyo viko kati ya nchi ya vilima na uwanda wa pwani.

Inajulikana kama Tel es-Safi. Ni jina lake la Kiarabu, lakini kwa kweli ni Gathi ya Wafilisti inayotokana na Biblia. Na huo ndio mji wa Goliathi.

Tutazungumzia zaidi kuhusu hilo tunapozungumzia Wafilisti na baadhi ya maeneo yao. Lakini tena, ni kawaida kwa sababu unaona mashimo yenye umbo la mraba, na hayo ni mita tano kwa mita tano za mraba, na hivyo ndivyo uchimbaji mwingi wa akiolojia unavyofanywa. Tena, tutazungumzia hilo tutakapofikia mbinu.

Mifuko ya mchanga iliyopo ni ya kuzuia mmomonyoko au mapango wakati wa msimu wa mapumziko. Kwa hivyo, kwa muda huo, tutazungumzia kidogo kuhusu akiolojia ni nini. Kile ambacho akiolojia sicho ni kile tunachokiona hapa, mfululizo maarufu wa filamu za Hollywood wa Indiana Jones.

Ninapokutana na watu wanaopenda akiolojia, mara moja huleta ukweli kwamba, oh, uko Indiana Jones. Naam, akiolojia na wanaakiolojia wanafurahia sana. Tuna matukio mengi.

Hata hivyo, hakuna kitu kama Hollywood. Hili si jambo la kweli. Labda 95% yake si la kweli sana.

Lakini senti zangu mbili tu, sehemu ya kwanza na ya tatu ya Indiana Jones labda ndiyo inayopendwa zaidi kwangu na wenzangu kwa sababu inashughulikia, tena, masomo ya Biblia. Akiolojia halisi, tofauti sana, lakini pia ya kufurahisha na pia ya kuisimua sana. Na unaona hapa watu wawili wa kujitolea kwenye slaidi mbili za kushoto wakichimba na kupata mabaki katika viwanja vyao, katika eneo lao wanapochimba.

Na msimu huu wa joto nilikuwa nikifanya kazi katika eneo huko Jordan linaloitwa Kirbitz Safar. Tunatumaini tutazungumzia hilo zaidi baadaye. Lakini tulipata sehemu ya jiko na mitungi kadhaa ya kuhifadhiwa iliyogeuzwa chini ikiwa inatumika kama sehemu ya matumizi ya pili.

Na unaposimama sakafuni mwa jiko hilo, unagundua kwamba Waisraeli wa kale walikuwa wakifanya kazi humo yapata miaka 3,100 au 3,200 iliyopita. Na inakuunganisha kwa njia inayoonekana sana na mababu na mama zetu wa Biblia. Picha iliyo juu kulia ni mkusanyiko wa vyombo vya udongo vilivyopatikana katika eneo moja, eneo maalum ambalo linaweza kutambuliwa kutoka wakati na mahali pamoja.

Na hizo ni mkusanyiko wa vyombo vya udongo kutoka karne ya tisa KK. Sasa hiyo ni karibu wakati wa Eliya na Elisha. Na picha iliyo chini kulia ni, tena, hizi mraba tano kwa tano ambazo wameanza kuchimba.

Na hiyo ni sehemu ya lango la jiji. Sasa unaona hilo na unaona ardhi tupu hapo, lakini unaona vifusi na labda mistari ya kuta chini yake. Na kwa bahati mbaya hiyo ni kawaida kwa sababu katika, tuseme, lango la jiji lenye umri wa miaka 2,800 haliishi, na inabidi uchimbe misingi zaidi au kidogo.

Sasa, nataka kubainisha hili. Haya yote yako Tel es-Safi, Biblical Gath. Tazama marejeleo ya maandiko hapo juu katika 2 Wafalme.

Inasema kuhusu wakati huu Hazaeli mfalme wa Shamu alipanda na kushambulia Gathi na kuiteka. Kisha akageuka kushambulia Yerusalemu. Maelezo mafupi sana katika maandiko.

Karibu tu, ningesema karibu tanbihi. Lakini kwa miaka 20, Chuo Kikuu cha Bar-Ilan nchini Israeli kimekuwa kikichimba Tel es-Safi, na mstari huo umekuwa hai sana na halisi sana kwa sababu wamepata ushahidi wa ajabu wa uharibifu mkubwa wa mji huo, ambao hapo awali ulikuwa mji mkubwa zaidi katika Nchi Takatifu, mkubwa kuliko Yerusalemu. Na huo uliharibiwa na, Waaramu, chini ya Hazaeli katika karne ya tisa.

Wanawake hawa wawili na kila mtu aliyefanya kazi Tel es-Safi wanafahamu sana uharibifu huo kwa sababu waliushughulikia karibu kila siku. Na tena, mkusanyiko huo wa vyombo vya udongo unatokana na uharibifu huo kama vile mabaki ya njia za msingi za lango hilo. Sawa.

Akiolojia ya kibiblia ina fasili kadhaa. Watu tofauti huifafanua kwa njia tofauti. Na pengine maarufu zaidi ni yule bwana aliye juu kulia mwenye miwani.

Unaweza kuona hii ni picha ya zamani. Jina la bwana huyo lilikuwa WF Albright, William Foxwell Albright. Na alikuwa kweli Doyen, yule, yule, labda ndiye mwanaakiolojia maarufu zaidi wa kibiblia wa Marekani wa karne ya 20.

Na alitumia ufafanuzi huu wa akiolojia ya kibiblia. Akiolojia ya kibiblia inashughulikia nchi zote zilizotajwa katika Biblia kuanzia India hadi Hispania. Ni eneo kubwa huko.

Na kutoka kusini mwa Urusi hadi Arabia Kusini na historia nzima ya nchi hizo kuanzia yapata miaka 10,000 KK au hata mapema zaidi hadi wakati wa sasa. Sasa, hilo labda liliandikwa katika miaka ya 40 au 50, Ukristo wa Enzi ya Mawe, au mojawapo ya vitabu vyake vya utangulizi. Lakini limestahimili mtihani wa wakati.

Akiolojia leo inashughulikia kwa upana bailiwick hiyo, kwa kusema, au kipindi hicho cha muda na jiografia. Sasa, profesa wangu mwenyewe, profesa wa Israeli anayeitwa Anson Rainey, ambaye alifanya kazi katika akiolojia katika kazi yake yote, ana mtazamo hasi zaidi kuhusu sayansi. Na tutasoma anachosema: akiolojia ni sayansi ya kuchimba shimo la mraba na sanaa ya kusokota uzi kutoka humo.

Na hilo limepata makofi na vicheko vingi katika mikutano mbalimbali ya kisayansi anaposema hivyo. Lakini anaona baadhi ya mapungufu ya akiolojia, kwa sababu wakati mwingine wanaakiolojia hupata shauku kubwa katika tafsiri yao, hasa wanapofikiri wanapata kitu ambacho kinaweza kuwa kimeangazia maandiko. Kwa hivyo, Anson Rainey anatuweka imara na hapendi neno mwanaakiolojia litumike kwake.

Alikuwa mtu wa maandishi zaidi, lakini alikuwa na uzoefu mkubwa na mpana wa kufanya kazi katika akiolojia. Kwa hivyo, kuna mitazamo miwili ya kuvutia na tofauti kuhusu kufafanua akiolojia. Ufafanuzi bora, labda, wa jumla wa akiolojia ya kibiblia uko mbele yetu hapa.

Nami nitasoma haya. Akiolojia ya kibiblia ni taaluma ya kisayansi inayochanganya masomo ya kibiblia, lugha za kale, paleografia, hiyo ni utafiti wa maandishi, jiografia ya kihistoria, tena sehemu muhimu sana ya akiolojia ni kuelewa ardhi, topografia, na toponomia, majina ya maeneo, na historia ya Mashariki ya Karibu na akiolojia ya uwanja na taaluma zake ndogo. Hii ni hadithi ya kina.

Kuna taaluma nyingi ndogo za akiolojia ya kibiblia au akiolojia ya Mashariki ya Karibu, ambazo tutazungumzia kama sehemu ya akiolojia mpya. Haya yote yanafanywa ili kugundua uhusiano na na kuelewa mazingira ya kihistoria, kitamaduni, kidini, na kisiasa, kijamii ya Biblia. Tena, ni aina ya mdomo, lakini aina hiyo ya pengine inajumisha ufafanuzi wa akiolojia ya kibiblia vizuri zaidi kuliko nyingi.

Kwa miaka mingi nimekuwa na watu wengi wakiniuliza, sawa, kama Wakristo, tuna Biblia. Kwa nini tunahitaji kwenda katika Nchi Takatifu na kuchimba taarifa zaidi kuihusu? Tuna Biblia. Hiyo inatosha, sivyo? Kwa nini vyuo vikuu na seminari za Kikristo bado vinachimba? Sasa, nina tahadhari hapa kuhusu hilo linaloelekea huko kwenye PowerPoint hiyo.

Seminari na vyuo vikuu vingi vya Kikristo havichimbui tena. Na inasikitisha kusema, akiolojia inazidi kuwa taaluma inayofundishwa na kufanywa katika uwanja huo na vyuo vikuu vya Kikristo. Na hii, kwa bahati mbaya, ni maoni ya kusikitisha leo ninapozungumza.

Lakini wale wanaofanya hivyo, kwa nini wanafanya hivyo? Kwanza kabisa, juhudi za kuomba msamaha. Bila aibu, na sisi hapa Andrews, tunapenda kupata vitu vinavyohibitisha simulizi la Biblia tunapochimba. Na tumepata vitu, tumepata mabaki na ugunduzi unaohitisha maandishi ya Biblia.

Ili kuelewa nyenzo na muktadha wa kitamaduni wa masimulizi ya Biblia, kama wapokeaji na wasomaji wa awali wa Maandiko Matakatifu, tunapaswa kuelewa kwamba Biblia si kitabu tu. Ni kitabu. Tunaposoma Biblia, tunakuwa tumetengana kwa angalau miaka 2000 au zaidi tangu wakati huo.

Hadhira ya awali iliyosoma Agano Jipya na la Kale ilielewa mambo mengi ambayo hatuyajui katika wakati wetu wa karne ya 21. Na hivyo, akiolojia hutusaidia kujaza mapengo hayo. Na tunaweza kuelewa desturi, jinsi watu walivyoishi, na jinsi walivyoweka mwili na roho pamoja katika nyakati za kale, na hilo hutusaidia kuelewa maandishi ya Biblia tunaposoma hilo.

Akiolojia inatupa hilo, na kwa hivyo ni muhimu sana. Tatu, madai na nadharia za asili kuhusu Biblia na mazingira yake zinapaswa kutolewa. Tena, tunapotafsiri maandiko, tunayatafsiri kutoka kwa njia bora tunayojua, kwa vifaa vyote tulivyo navyo, lakini akiolojia itatusaidia, wakati mwingine inatulazimisha, kurudi nyuma na kusoma maandiko tena, na kusema, sasa tumepata hili, na tumepata hilo, hebu tusome tena maandishi hayo na tuone kama tunaweza kulielewa kwa njia tofauti, na hilo limekuwa msaada mkubwa na msaada kwa wasomi wa Biblia kurudi nyuma na, kwa taarifa za akiolojia, data kutoka uwanjani, kuweza kutafsiri upya na kuelewa maandiko kwa njia yenye nguvu zaidi.

Siwezi kufikiria kundi bora zaidi la ugunduzi wa akiolojia ambao umetusaidia katika suala hilo kuliko kashe ya vidonge vilivyopatikana Ugarit mnamo 1929 na baadaye, ambavyo vimetusaidia kuelewa Agano la Kale kwa njia nyingi tofauti, haswa kwa kuelewa ibada ya Wakanaani, na tutazungumzia hilo baadaye pia. Sawa, kwa ufupi tu, huu ni muhtasari wa kile tutakachozungumzia. Hebu tuangalie mifano maalum ya akiolojia na kile kilichopatikana.

Picha ya kwanza inamwonyesha kijana huyu akiangalia korongo hili pana. Linaonekana kama Korongo Kuu la Marekani. Sivyo.

Hiyo kwa kweli ni Bonde la Mujib huko Yordani, Bonde la Arnoni au Mto Arnoni unaotajwa katika Biblia. Na amesimama juu ya ukuta wa kale wa ngome au mji wa kale. Angalia Kumbukumbu la Torati 2:36 hapa kutoka Aroeri, ambayo iko ukingoni mwa bonde la Arnoni.

Hapo ndipo Aroeri ilipo, na hapo ndipo kwenye ukingo wa Arnoni. Kwa hivyo, akiolojia inaweza kukupa hisia hiyo ya kuwa hapo kihalisi. Na hapo ndipo mahali halisi pa nukuu hiyo kutoka Kumbukumbu la Torati.

Rabi Myahudi alisema kuvuka Arnoni kulikuwa kama muujiza kama kuvuka Bahari ya Shamu kwa sababu ni korongo kubwa na lenye kina kirefu. Lakini ndivyo ilivyo, na hiyo tena ni picha ya maandishi hayo. Slaidi au picha iliyo upande wa kulia, juu kulia, ni jiwe la kaburi, na jiwe hilo la kaburi lilipatikana na watawa wa Urusi ndani na karibu na Yerusalemu.

Hatujui wapi. Tungependa kujua taarifa hiyo. Iliwekwa katika mkusanyiko wa Kanisa la Urusi kwenye Mlima wa Mizeituni, na wanaakiolojia wawili vijana wa Kiyahudi walikuja na kutazama mkusanyiko wao na kuupata, wakaugundua tena katika mkusanyiko wao mwishoni mwa miaka ya 20, na majina yao yalikuwa Eliezer Sukenik na Nachman Avigad.

Nao walitambua umuhimu wa jiwe hili la kaburi, ambalo tutazungumzia hapa baada ya muda mfupi, mara moja na kulichapisha kwa Kiebrania na Kiingereza mnamo 1931. Jiwe la kaburi liko katika Kiaramu, na hati ya Kiaramu, paleografia, inaweza kuliweka tarehe karibu karne ya kwanza KK, karne ya kwanza BK, kwa hivyo liko karibu kabisa na wakati wa Kristo. Lakini inasema kwa Kiaramu, nami nitatafsiri kwa ufupi, kwamba mifupa ya Uzia, mfalme wa Yuda, ililetwa hapa, na isifunguliwe.

Hebu tuangalie Biblia inasema nini kuhusu mazishi ya Uzia. Azaria, Uzia alilala na mababu zake na akazikwa karibu nao katika mji wa Daudi -- 1 Wafalme 15:7. Hii inatuambia nini kuhusu hilo? Naam, hii inathibitisha maandishi hayo kwa sababu Uzia, kama tunavyojua, alikuwa na ukoma wa ngozi.

Na kwa hivyo, hangeweza, kwa sababu ya unajisi huu mwilini mwake, kuzikwa pamoja na wafalme katika makaburi ya kifalme mahali fulani kusini mwa mji wa Daudi. Walimzika nje katika kaburi lake mwenyewe. Kwa hivyo, nini kilitokea? Inaonekana, kutokana na maendeleo katika mji wa Daudi wakati wa enzi ya Herode, ilibidi wahamishe kaburi hilo.

Kwa hivyo, waliamisha kaburi mahali pengine, wakatengeneza jiwe jipya la kaburi la Mfalme Uzia, na kumzika mahali pengine. Jiwe hilo la kaburi lilipatikana tena na kuhani wa Urusi au mtu mwingine na likafika kwenye mkusanyiko huo. Lakini tena, walijua lilikuwa kaburi la Uzia wakati wa Kristo kwa sababu labda lilikuwa na jiwe la kaburi la zamani au maandishi ambayo wangeweza kusoma.

Eneo hilo lilijulikana na watu wakati huo. Chini kushoto hapa kuna kile kinachoitwa bola. Bulla ni kipande cha udongo kilichopigwa mhuri, na muhuri huo uliwekwa alama kwenye udongo.

Muhuri, bila shaka, ni ishara ya kinyume, ya nyuma. Hii ingekuwa ishara sahihi, matokeo ya muhuri huo kugonga donge la udongo. Lakini hii ni maalum sana.

Acha nisome maandishi hapa. Hezekia alikuwa na utajiri na heshima nyingi sana, akajitengenezea hazina. 2 Mambo ya Nyakati 32.

Huu ni muhuri halisi au bola yenye muhuri wa Hezekia, mfalme wa Yuda. Inasema Hezekia, mwana wa Ahazi, mfalme wa Yuda, akiwa na aina ya kiumbe mwenye mabawa kama motifu ya taswira kwenye muhuri huo. Hatuna muhuri halisi, lakini tuna zaidi ya mmoja wa muhuri hii, bola ya udongo, ambayo labda ilikuwa motoni na ilichomwa na kutibiwa katika moto huo, na ikanusurika.

Hati ya mafunjo ambayo iliifunga, bila shaka, imetoweka kitambo. Lakini tunayo alama halisi ya muhuri wa Hezekia. Hezekia, mfalme wa Yuda.

Sawa, ya mwisho hapa chini ni barabara kuu, au Cardo Maximus, ya jiji la Jerash huko Jordan. Hii ni Gerasa ya kibiblia . Na Agano Jipya linasema nini kuhusu hilo? Kwa hivyo, Yesu alisema, rudi nyumbani kwako.

Anazungumzia kuhusu mtu aliyekuwa na pepo aliyemfukuza. Rudi nyumbani kwako ukaeleze mambo yote Mungu aliyokutendea. Kwa hiyo, akaenda zake, akitangaza kote Gerasa mambo yote Yesu aliyomtendea.

Na hiyo iko katika Luka. Leo unaweza kutembea kwenye Cardo Maximus kuu, barabara kuu huko Jerash au Gerasa , na kuona mashimo ya magari ya kukokotwa kwenye jiwe ambapo magari yote ya magari ya kukokotwa na farasi yalivaa, na kutembelea mahekalu na makanisa tena baadaye kuliko karne ya kwanza. Lakini kimsingi, tembea mahali ambapo mtu huyu alishuhudia kile Yesu alichomfanyia.

Na kwamba baadhi ya mabaki ya Warumi waliohifadhiwa vizuri zaidi nje ya Asia Ndogo na Italia, huko Jerash huko Jordan. Kwa hivyo hizo ni mifano minne ya, tena, kuweka mwili kwenye mifupa ya akiolojia na kuona uhusiano kati ya maandiko na akiolojia. Na hiyo ndiyo inayotufanya wengi wetu tuvutiwe sana na hii ndiyo shauku yetu, kufanya aina hii ya kazi.

Akiolojia inamaanisha nini? Naam, akiolojia inatokana na neno la Kigiriki linalomaanisha mambo ya kale. Na tunamfahamu mwanahistoria Myahudi Flavius Josephus. Na Flavius Josephus aliandika kazi kubwa inayoitwa Mambo ya Kale ya Wayahudi.

Huu kimsingi ni muhtasari wa historia ya Agano la Kale aliyotumia pamoja na vyanzo vingine. Lakini jina la asili la Kigiriki lilikuwa Vitu vya Kale au Akiolojia ya Wayahudi. Kwa hivyo, lina wazo la utafiti wa vitu vya kale au hadithi za kale na historia ya kale.

Na hivyo hiyo ndiyo maana ya msingi ya akiolojia. Sasa, akiolojia si mpya. Ni ya kale sana.

Na inarudi nyuma sana katika kipindi cha Agano la Kale na pengine hata mapema zaidi. Ashurbanipali, ambaye alikuwa mfalme wa Ashuru katika karne ya 7 KK, alikuwa msomi wa mambo ya kale, unaweza kusema, alikuwa msomi wa mambo ya kale asiye na uzoefu. Bila shaka, alikuwa mfalme wa Milki ya Ashuru, na alikuwa na nguvu kubwa.

Na alichofanya kwa nguvu hiyo ni kwamba alikusanya, alinunua, alihonga, na akafanya kila awezalo kukusanya hadithi na vidonge vingi vya Babeli vya kale, vidonge vya kihistoria, kadri awezavyo. Sasa fikiria hili. Hizi ni vidonge vya kuanzia milenia ya 2 na 3 KK, labda mapema zaidi.

Na hata katika siku za Ashurbanipal, tena karne ya 7 KK, 600 KK, miaka 600 kabla ya Kristo, alikuwa akikusanya, hata wakati huo, hati za kale kwenye mabamba ya udongo na kuwaagiza waandishi wake wa kifalme wazinakili katika maandishi ya kikabari ya Ashuru yanayosomeka vizuri. Na hivyo, alikusanya au kukusanya maktaba kubwa huko Ninawi. Na Ninawi ilipoanguka mwaka wa 612 kwa Wababeli, Wakaldayo, maktaba hiyo iliharibiwa lakini iligunduliwa tena katika karne ya 19.

Na tutazungumzia kuhusu Henry Austin Laird baadaye. Lakini maktaba hiyo iligunduliwa tena na mamia, maelfu ya vidonge hivyo vilihifadhiwa na kwa sasa viko katika makumbusho, hasa Jumba la Makumbusho la Uingereza, bado vinafapanuliwa, vingi vyavyo bado havijafapanuliwa. Na miongoni mwa vidonge hivyo kulikuwa na nakala muhimu za Enuma Elish, epic ya Gilgamesh, ambazo zina ulinganifu wa karibu sana na maandishi ya kibiblia katika Mwanzo.

Tena, Ashurbanipal alikuwa mwanaakiolojia, na shukrani kwake, tuna nakala za fasihi za mapema sana za Mesopotamia. Mwanaakiolojia mwingine wa awali alikuwa Nabonidus. Tena, Ashurbanipal alikuwa Mwashuri, na Nabonidus alikuwa Mbabiloni Mpya.

Alikuwa mfalme wa mwisho wa Babeli. Alikuwa baba yake Belshaza. Fikiria Danieli sura ya 5. Na Nabonido, unaweza kuona tarehe zake hapa, alikuwa mwanaakiolojia ambaye hakupenda kutawala.

Alitumia muda wake mwingi mbali na Babiloni katika oasis iliyoitwa Tema, akichimba na kujifunza kuhusu mungu wa mwezi Sin, mungu wa Ashuru. Mama yake alikuwa Mwashuri, na aliabudu miungu ya Ashuru badala ya miungu ya Babiloni, ambayo haikumfanya apendwe na watu wa Babiloni.

Lakini alikusanya tena na kurejesha mahekalu ya zamani na kukusanya Cassite ya zamani ya Ashuru na mabaki na vitu vya kale vya Ashuru na Babeli. Na alijulikana kwa hilo. Kwa kushangaza, kwa namna fulani tanbihi hapa, Tema, ambayo iko Saudi Arabia leo, imechimbwa na kuchapishwa hivi karibuni.

Na mmoja wa wachimbaji wa eneo hilo ni mwanaakiolojia wa Ujerumani anayeitwa Ricardo Eichmann. Unatambua jina hilo la ukoo kama kiongozi maarufu wa Nazi anayeitwa Adolf Eichmann, baba yake Ricardo. Na kwa hivyo, kwa bahati nzuri, Ricardo si kama baba yake bali ni mwanaakiolojia maarufu wa Ujerumani leo.

Dokezo lingine la kuvutia: katika Hati za Bahari ya Chumvi, tuna hati inayoitwa Sala ya Nabonido. Na hii inafanana na Danieli sura ya 4 ambapo Nebukadneza ana miaka saba ya kichaa. Inaonekana Nabonido alipitia hili pia.

Sawa, kuendelea mbele zaidi ya kipindi cha Biblia na kuingia katika kipindi cha baada ya Biblia. Waakiolojia wa mwanzo kabisa walikuwa Wakristo mahujaji, Wakristo na Wayahudi mahujaji, napaswa kusema. Wangeenda kwenye hija katika Nchi Takatifu na kuandika masimulizi mengi sana ya kile walichokiona.

Hizi ni muhimu sana kwa utafiti leo kwa sababu macho na maelezo yake yanakamata makaburi mengi, majengo mengi, na maeneo mengi ambayo hayapo tena. Mojawapo ya kwanza na muhimu zaidi kati ya haya alikuwa mama wa Mfalme Constantine, mfalme wa kwanza Mkristo wa Kirumi. Mama yake alikuwa mzee sana, lakini alisafiri, akaenda katika Nchi Takatifu, na kuzunguka.

Kusudi lake kuu lilikuwa kupata maeneo makuu yaliyohusiana na historia ya kibiblia, hasa maisha ya Kristo. Na hivyo akaenda Yerusalemu, wakati huo Aelia Capitolina, na akasema, nambari moja, Yesu alisulubiwa wapi? Na nambari mbili, alizikwa wapi? Inavutia sana kwa sababu Wakristo wa kwanza wa Aelia Capitolina waliokuwa wakiishi hapo walielekeza kwenye hekalu la Kirumi ndani ya kuta za jiji na kusema,

ondoa hekalu hilo la Kirumi, na chini yake, utapata Golgotha. Utapata kaburi la Yusufu wa Arimathea.

Alifanya hivyo tu. Alikuwa mama yake mfalme; nahitaji kusema zaidi? Nao walipata makaburi ya karne ya kwanza na kisha wakapata kipande cha chokaa kibaya kilichobaki kutokana na shughuli za uchimbaji mawe.

Na hizo zikawa kimsingi sehemu ya Kanisa la Kaburi Takatifu, ambalo alilianzisha, linalofunika Golgotha na kaburi. Pia alienda Bethlehemu na kusema, Yesu alizaliwa wapi? Na kulikuwa na eneo la ibada huko na wakaondoa hilo na kupata pango, pango, na Yesu hakuzaliwa katika zizi, pengine zaidi pango la chokaa. Na pango hilo likawa kitovu cha Kanisa la Kuzaliwa kwa Yesu, ambalo alilianzisha hapo.

Kanisa la Kupaa juu ya Mlima wa Mizeituni, kitu kile kile. Alienda na kuanzisha kanisa chini ya Mlima Sinai, Jebel Musa, ikidhaniwa kuwa mahali pa kichaka kilichokuwa kikiwaka ambapo Musa alipokea maagizo kutoka kwa Mungu. Kwa hivyo, alizunguka na kuanzisha maeneo haya.

Na unaweza kusema Mlima Sinai huenda usiwe mahali hapo, lakini mengine yanawezekana sana kuwa maeneo halisi ambapo matukio haya ya kibiblia yalitokea. Na kwa sababu ya bidii yake na ukweli kwamba, tena, ni miaka 300 baada ya tukio hilo, lakini bado ni karibu zaidi na matukio kuliko sisi, kazi aliyofanya na uanzishwaji wa makanisa na makanisa na monasteri katika maeneo haya, ni muhimu sana kwa utafiti wa baadaye. Baadhi ya mahujaji wengine mashuhuri walikuwa Hija wa Bordeaux.

Na tena, mahujaji wengi hawakuwa na elimu. Hawakuwa watu waliokuwa wadadisi na waliouliza maswali na kuandika maelezo, lakini baadhi walifanya hivyo. Na baadhi walikuwa wanajua kusoma na kuandika na walitupa taarifa muhimu sana.

Msafiri wa Bordeaux alifanya jambo moja. Na Hija ya Egeria, tena, alitumia miaka mingi katika Nchi Takatifu, miaka mitatu huko Yerusalemu, na alitoa maelezo mazuri sana ya maeneo haya ya kale, na akauliza maswali, akauliza maswali sahihi. Rabi Myahudi, Benjamin wa Tudela huko Uhispania, aliandika tena maelezo bora ya safari yake kwenda Nchi Takatifu.

Na kwa bahati nzuri, hizi zinapatikana kwa Kiingereza, katika tafsiri. Egeria's Travels, tena iliyoandikwa na John Wilkinson, ilitoka miaka ya 1970. Na zina usomaji mzuri sana, hasa ikiwa unafahamu topografia ya Nchi Takatifu kwa sababu unaweza kunasa katika maelezo yao vitu vingi ambavyo havipo tena.

Sawa. Watu wengi wanaamini kwamba akiolojia ilianza na uvamizi wa Misri na Jeshi Kuu la Ufaransa chini ya Napoleon Bonaparte mnamo 1798. Napoleon alivamia Misri na kuleta kundi kubwa la wasomi na wasomi katika msafara wake.

Walichunguza Misri, walivamia makaburi yote ya Misri, na kujaribu kuchukua mengi wawezayo kwenda nayo Louvre ili waweze kupata mabaki kutoka Misri ya kale. Baadhi ya wanajeshi wake walikuwa katika mji mdogo kwa jina la Rosetta, na wakagundua au kupata jiwe hili jeusi. Jiwe hili jeusi ni muhimu sana kwa wanasayansi wa Misri kwa sababu lilifungua lugha ambayo wasomi hawakuweza kuielewa hadi wakati huo, na hiyo ndiyo hieroglyphs na picha ambazo tunazifahamu sana katika Misri ya kale.

Picha na picha na filamu. Sasa, hieroglifi ziko kote Misri. Waliandika kwenye safu wima.

Ziliandika kwenye kila aina ya uso. Na mimi mwenyewe nilirudi kutoka Misri mwezi uliopita, na unazona kila mahali. Sasa, hadi karne ya 19, hili lilikuwa jambo ambalo hakuna mtu angeweza kusoma.

Haikuwa na maana. Lakini Jiwe la Rosetta lilifungua hieroglyphs kwa sababu ilikuwa maandishi ya lugha tatu. Hieroglyphs ziko juu.

Rejista ya katikati ilikuwa Demotic, ambayo ilikuwa fupisho la Kimisri. Rejista ya chini, na hii ilikuwa muhimu, ilikuwa Kigiriki cha Koine. Na kwa hivyo, kundi la wasomi, haswa Jean Champignon, mtaalamu wa lugha hodari kabisa ambaye alijua lugha nyingi, za kale na za kisasa, walifanya kazi kwa miongo kadhaa juu ya hili na wakagundua na waliweza kufungua hieroglyphs na kuweza kuitafsiri.

Kwa njia, ilianza na mfululizo wa kile kinachoitwa cartouches, ambalo ni neno la Kifaransa la sigara. Ilikuwa aina ya mstari wa mviringo, mviringo unaozunguka maandishi. Na, na alidhani kwamba hilo lilikuwa neno la Ptolemy, tena mfalme, marehemu Farao wa Misri, na alikuwa sahihi.

Alianza kutoka hapo na kuanza kuiunganisha. Ni hadithi ya kuvutia, na Jiwe la Rosetta leo bado ni mojawapo ya ugunduzi bora zaidi wa Misri kwa sababu tunaweza kusoma picha hizi zote kutokana na kazi ya Champignon na wengine. Pia tunapaswa kuelewa kwamba hadi karne ya 19, hakukuwa na upigaji picha.

Kwa hivyo, wageni waliotembelea Nchi Takatifu wangeweza kuelezea walichokiona au kukichora. Na labda maarufu zaidi kati yao alikuwa Mskoti aliyeitwa David Roberts. Na David Roberts alitembelea Nchi Takatifu na Misri.

Unaweza kuona tarehe hapo, 1838 hadi 1840, na alitengeneza mfululizo wa michoro ya maeneo mengi sana aliyotembelea. Na michoro hii ilikuwa maarufu sana barani Ulaya. Na hapa nimetaja msajili wa kwanza wa mfululizo wake wa michoro hakuwa mwingine ila Malkia Victoria.

Hilo ni pendekezo kubwa sana hapo. Lakini David Roberts alifanya michoro mizuri sana ya mandhari tofauti. Bila shaka, hili ni Hekalu la Karnak huko Misri.

Bado unaweza kuona rangi kwenye nguzo hizo leo, zimebaki kidogo tu labda pande za chini za nguzo, vichwa vya nguzo hapo. Huu ni uchoraji wa Roberts baada ya kurudi nyumbani, akiwa amevaa mavazi aliyokuwa amevaa Mashariki ya Karibu. Kinachoitwa hazina au Petra, kama kilivyoonekana alipotembelea.

Na kisha, bila shaka, mtazamo kutoka kile ambacho hatimaye kingekuwa Tel Aviv kinachoangalia Jaffa kwenye njia ya Bahari ya Mediterania. Lile lililo chini hapa ni Petra tena, hiyo ni kulungu au monasteri, tena kaburi lingine kubwa. Hazina na monasteri kwa kweli ni makaburi makubwa ya Wanabatea mashuhuri.

Tatizo la David Roberts ni kwamba alikuwa sahihi kabisa kwa mada halisi ya uchoraji wake, kama vile nguzo hizi huko Karnak na monasteri na hazina. Alichoshindwa mara nyingi ni mandhari. Alifanya kile kilichokuwepo kuwa cha kubuni na kisicho cha kweli.

Hapa ni karibu sana. Hapa panaonekana kama bonde. Hapa ni korongo lenye kina kirefu na lenye miamba.

Nadhani baadhi ya mabaki yaliyozunguka mchanga wa Tel Aviv huenda yaliongezwa. Lakini picha halisi ya Jaffa hapo, taswira ya Jaffa, labda ni sahihi kiasi. Kwa hivyo, Roberts, tena, alifanya kazi nzuri sana na akatufungua macho kwa njia ya kuona jinsi Nchi Takatifu ilivyokuwa, lakini si sahihi sana katika taswira zake zote.

Sasa, bado, katika karne ya 19, Nchi Takatifu ilikuwa eneo lisilojulikana. Ilikuwa kama kwenda mwezini. Lakini Nchi Takatifu ilikuwa ya mtindo sana wakati huo, na wangukuwa na sherehe, jamii ya watu mashuhuri, na wasomi wangukuwa na sherehe nchini Uingereza na Marekani wakiwa wamevaa mavazi ya Mashariki, tungesema, mavazi ya Mashariki wakati huo na kufanya sherehe hizi.

Na kwa hivyo, wanguenda kutazama picha hizi au michoro na baadaye picha za jinsi Nchi Takatifu ilivyokuwa. Lakini kutembelea Nchi Takatifu, suala tofauti kabisa. Kwa nini? Kwa sababu ilikuwa karne ya 19, Nchi Takatifu ilikuwa kama Magharibi ya Pori.

Milki ya Uturuki ya Ottoman iliitawala. Nilitumia neno hilo katika nukuu. Ilikuwa hatari sana.

Kulikuwa na majambazi wenye silaha na makabila ya Bedouin yakizunguka-zunguka, na ilibidi uende na mlinzi mwenye silaha. Mara nyingi ungeugua ugonjwa wa kuhara damu na magonjwa mengine kwa mahujaji na wapelelezi, na wengi wao walikufa. Tutaona baadhi ya hayo baada ya dakika moja kutokana na ugonjwa katika Nchi Takatifu.

Na ilikuwa, ilikuwa, ulijichukulia maisha yako mikononi mwako, na ilikuwa juhudi ya gharama kubwa sana. Kwa hivyo, kulinganisha na kwenda mwezini si jambo la ajabu sana. Lakini watu bado walikuwa na hamu ya kuona Nchi Takatifu, jinsi ilivyokuwa, na kutembea mahali ambapo mababu zao wa kibiblia walipitia.

Na hivyo ilikuwa maarufu sana kuhudhuria sherehe hizi na kutazama michoro ya David Roberts na wapiga picha wa mapema. Baadhi ya wachunguzi muhimu zaidi wa karne ya 19 walikuwa, kwanza kabisa, mchunguzi wa Uswisi Johann Ludwig Burckhardt. Na huyu alikuwa mtu aliyejifunza Kiarabu na angeweza kukizungumza kama mzaliwa wa nchi, aliyevaa kama sheikh wa Kiarabu na kujificha hivyo.

Na kwa njia hiyo aliweza kusafiri kwa uhuru katika Nchi Takatifu, tungesema Walevanti, Siria, Yordani na Palestina, Israeli, na bila kuvutia umakini. Kwa maneno mengine, hakuonekana kama mtu wa magharibi. Na ilikuwa Burckhardt, maarufu zaidi, ambaye alipata nafasi ya kuingia Petra.

Petra, tena, ni ule mji wa Nabataean, mji mkubwa wa Nabataean kusini mwa Yordani, katika milima ya Edomu, ambao una makaburi haya ya ajabu na mawe mazuri. Na ulikuwa mji uliopotea kwa karne nyingi. Na Burckhardt alitaka kutembelea Petra.

Alienda kuhiji Jebel Harun, Mlima Hori unaotajwa katika Biblia, kutembelea kaburi la Haruni, ambalo lilikuwa upande wa magharibi wa Petra. Aliweza kuingia, pamoja na waongozaji wa Bedouin, na inaonekana, tunadhani, alikuwa Mzungu wa kwanza kuiona Petra katika kipindi cha miaka 800, jambo ambalo ni la ajabu. Bila shaka, baada ya hapo, utalii wa upande huo wa ajabu na wa ajabu wa Petra uliongezeka tu, na mamilioni ya watu wameutembelea tangu wakati huo.

Lakini alikuwa wa kwanza na alitoa maelezo ya hilo katika majarida yake. Kwa kusikitisha, alikuwa akitembelea Misri na akapata ugonjwa wa kuhara damu na akafa. Lakini majarida yake yalikuwa yakirudishwa Uingereza na yalichapishwa kama kitabu na kusomwa sana katika karne ya 19.

Tunawafikia wavumbuzi wawili muhimu sana wa Marekani sasa. Edward Robinson na Eli Smith. Edward Robinson alikuwa profesa katika Seminari ya Theolojia ya Muungano huko New York.

Alikuwa mwanafunzi wa Gesenius, msomi wa Kiebrania, msomi wa Kiebrania wa Kijerumani, na kwa kweli alitafsiri msamiati wake kwa Kiingereza. Lakini Edward Robinson alitembelea Nchi Takatifu angalau mara mbili na alitumia saa nyingi, nyingi, zisizohesabika akizunguka-zunguka akijaribu kuunganisha maeneo ya kibiblia na ya kibiblia, na maeneo yaliyo katika topografia ya siku zake. Sasa pamoja naye, alimchukua mmishonari wa Marekani anayelitwa Eli Smith.

Eli Smith alikuwa fasaha katika Kiarabu. Alikuwa mtaalamu wa lugha. Bila shaka, Robinson alikuwa mzuri, mzuri sana katika Kiebrania na lugha za kale.

Kwa pamoja na kwa msaada wa Waarabu wa eneo hilo, waliweza kutambua maeneo mengi ya kibiblia si kutokana na maelezo ya eneo hilo au kutoka eneo la jumla bali kutokana na jina katika Kiarabu. Hili ni muhimu sana. Huu ni utafiti wa toponimia, majina ya mahali.

Na ni vigumu kwetu kuamini leo kwamba kuna vitu kama vile toponimia. Lakini majina ya kale mara nyingi huhifadhiwa hadi leo na Waarabu katika Nchi Takatifu. Na kwa miaka kadhaa nilifanya kazi katika eneo linaloitwa Tel Heshban huko Jordan.

Hilo ni jina la Kiarabu linalohifadhi mahali pa Heshboni ya kibiblia. Unaweza kutambua kufanana katika herufi au sauti. Kwa karne nyingi, Heshboni ilikuwa Dekapoli, ambayo ilikuwa mji mdogo wa Kirumi na Kigiriki, na baadaye mji wa Byzantine.

Baada ya Wabyzantine kufukuzwa na Waislamu katika karne ya 7 BK, mji huo ulirudi kwenye jina lake la Kisemiti. Na mfano mwingine wa hilo ni Beit Shan, mji maarufu wa Agano la Kale nchini Israeli. Beit Shan, kwa miaka elfu moja, ulikuwa mji wa Dekapoli ulioitwa

Na ilibaki hivyo tena hadi Waislamu walipochukua mamlaka katika karne ya 7 BK na kurudi Beit Shan. Kwa hivyo, una mila hizi za lugha kutoka kwa wenyeji waliozungumza lugha za Kisemiti ambazo zinadumishwa katika utawala wote wa kifalme wa kigeni na mamlaka mbalimbali. Na hivyo, Robinson na Smith waliweza, kwa kukamata majina haya, na wakati mwingine yaliharibiwa, na wakati mwingine yalikuwa yamebadilika kwa sababu mbalimbali.

Tutaangalia moja hasa katika kozi hii. Waliweza kubaini na kutambua na kupata maeneo mengi ya kibiblia. Kwa hivyo, kazi yao ilikuwa muhimu sana.

Na kama unavyoona hapa, mwanahistoria mkuu wa Agano la Kale wa Ujerumani Albert Alt ananukuu hii, na maelezo ya chini ya Robinson yamefichwa makosa ya vizazi. Na alitatua masuala yote, lakini mengi kati yao aliyatatua. Na hayo yalitoka katika juzuu tatu nzito sana zilichapishwa katika miaka ya 1850 au 40, naamini, Jiografia ya Kihistoria ya Palestina.

Wachunguzi wengi tena katika karne ya 19, nataka tu kuwataja wachache hapa. Na hili linawavutia Wamarekani tena kwa sababu Jeshi la Wanamaji la Marekani lilikuwa katika Nchi Takatifu katika karne ya 19. Jeshi la Wanamaji la Marekani linafanya nini huko? Inaonekana walipewa jukumu la kuchora ramani ya Mto Jordan na Bahari ya Chumvi.

Na kwa hivyo, William Lynch, nahodha katika Jeshi la Wanamaji la Marekani, alikuja na watu wake, mabaharia wake kwenye USS Supply, jina la meli, walitia nanga Haifa au uwanda wa Akko na kuvuta boti kadhaa, boti zinazoweza kukunjwa, kuvuka Bonde la Yezreeli, Bonde la Harod, hadi Mto Yordani. Naye na watu wake walisafiri kwa meli chini ya Mto Yordani na kuchora ramani hiyo na kuchora ramani ya Bahari ya Chumvi. Haiwezekani.

Hilo lilichapishwa kama kitabu, Simulizi ya Msafara wa Marekani wa Mto Jordan na Bahari ya Chumvi mnamo 1849. Na Lynch alirudi na alikuwa mtu wa kusini na alihudumu katika Jeshi la Wanamaji la Muungano katika Vita vya wenyewe kwa wenyewe, alifariki mwaka ambao vita viliisha. Lakini kitabu hicho, amini usiamini, kimepitia uchapishaji mwingi na nadhani bado kinachapishwa hadi leo.

Na tena, ni utafiti muhimu sana. Walifanya vipimo na waliweza kutambua kina na mwinuko wa sehemu mbalimbali katika Mto Yordani na katika Bahari ya Chumvi. Sawa, hiki ni kitu ambacho tunacho katika jumba letu la makumbusho hapa Chuo Kikuu cha Andrews, Jumba la Makumbusho la Horn, lakini Moab au Mesha Stele.

Na kama kungekuwa na aina ya simulizi ya aina ya Indiana Jones ambayo wanaakiolojia wa kibiblia wanayo, ni ugunduzi na matukio yanayozunguka mnara huu mweusi wa basalt uliopatikana. Kulikuwa na mtu mmoja kwa jina, kwa kweli alikuwa mmishonari wa Uswisi, Frederick Klein, ambaye alikuwa akizuru Jordan, Transjordan, na alipiga kambi na kundi la Wabedouin katika eneo linaloitwa Tal Diban . Tena, akihifadhi jina hilo, Diban , ambalo ni jiji la kale la Moabu huko Transjordan.

Na wanakijiji pale, Bedou , walionyesha jiwe la nguzo lililochongwa vizuri na lililoundwa vizuri lililokuwa limelala chini. Frederick Klein alilikaribia na kuona maandishi ya kale kwenye jiwe hilo na mara moja akajua kuwa hili lilikuwa muhimu sana. Na kwa hivyo aliandika, akanakili baadhi ya maandishi ya jiwe hili, la jiwe hili, na akarudi Yerusalemu.

Kisha akafanya kosa kubwa. Alifungua mdomo wake na kushiriki matokeo yake na Waingereza, na Wafaransa, na Wajerumani, alishiriki tu, akashiriki kwa kila mtu jinsi alivyofurahi kupata maandishi haya. Naam, ukijiweka Yerusalemu katika miaka ya 1860, tena, Milki ya Ottoman ilikuwa na udhibiti, kidogo, lakini nchi zote za Ulaya zilitaka hisa katika Nchi Takatifu.

Na kwa hivyo, wote walikuwa na balozi huko, na walitaka kuwa na mamlaka zaidi katika Nchi Takatifu, Terra Sancta. Na kwa hivyo, wote walitaka hili, na wote walikuwa na wachunguzi na wasomi huko. Kwa hivyo, Waingereza walitaka; Wafaransa walitaka, na Wajerumani walitaka.

Ghafla, Bedouin huko Duban waliwaacha watu hawa wote wakipita, wakiangalia na kutaka, wakitoa pesa kwa ajili yake. Na Bedouin walikuwa wakikuna vichwa vyao,

wakishangaa kwa nini Wamagharibi hawa wote walikuwa na hamu na jiwe hili jeusi. Ah, lazima kuwe na dhahabu ndani. Na kwa hivyo, walichoma moto mkubwa, wakauchoma, jiwe hili, ambalo lina urefu wa futi nne na nusu na mnara mzito sana wa basalt.

Kisha walimimina maji baridi juu yake na ikavunjika. Na hivyo, kila familia ilichukua vipande vyake, wakavizika kwenye mahema yao, bila shaka hakuna dhahabu, na maandishi hayo yakaharibiwa. Naam, kuna mwisho mzuri kwa simulizi hili.

Sasa kuna matoleo mbalimbali ya akaunti hii. Mwanzilishi wa taasisi hii, Jumba la Makumbusho la Horn, Siegfried Horn, aliandika makala kadhaa kuhusu. Wengine pia wameandika.

Naam, mmoja hivi majuzi. Lakini kulikuwa na msomi mwingine aliyekuja kutazama jiwe lilipokuwa halijaharibika na kwa bahati nzuri alilifinya jiwe hili. Alichofanya ni kuweka karatasi juu yake, akalowesha karatasi, na hilo likatoa taswira, maandishi halisi yakatoa taswira kwenye karatasi.

Na alipokuwa akisubiri ikauke, macho yake yalitazama juu na akaona kundi la watu wa kabila la Bedouin wakiwa wamepanda farasi na ngamia wakipanda kwa kasi sana kuelekea kwake kutoka mbali. Mara moja aliogopa sana na kuhisi maisha yake yalikuwa hatarini, akararua karatasi kutoka kwenye nguzo hiyo vipande vitatu, akaiweka kwenye begi lake la tandiko, akapanda farasi wake, na kutoka humo. Kwa bahati nzuri, kati ya vipande hivyo, tuliweza kupata takriban theluthi mbili ya vipande vya nguzo hii, na wasomi waliweza kuvipata.

Na kati ya hizo na kubanwa, wamejenga upya maandishi kwa ujasiri mkubwa. Na kwa hivyo jiwe hilo lililojengwa upya liko Louvre leo. Charles Clermont-Ganon, baraza la Ufaransa huko Yerusalemu na mwanaakiolojia kwa haki yake mwenyewe na mtaalamu wa lugha, alikusanya vipande vingi vya maandishi hayo kutoka kwa watu na vikundi mbalimbali na Wabedouin na tena akajenga upya maandishi hayo.

Sasa maandishi haya ni muhimu sana kama unavyojua. Ni maandishi ya kwanza ya Kirumi kutoka kipindi cha Agano la Kale ambayo tunayo, maandishi ya kumbukumbu. Hii tena ni ya kifalme, au unaweza kusema maandishi kutoka, maandishi ya kifalme kutoka ufalme wa Moabu.

Imetajwa kuwa yapata mwaka 840 KK, tena karne ya 9, na iliandikwa kama kazi ya propaganda na mfalme wa Moabu Mesha. Kwa hivyo wakati mwingine huitwa jiwe la Moabu, wakati mwingine la jiwe la Mesha. Lakini bado linasomwa na kuandikwa upya na kuhaririwa hadi leo.

Msomi Mfaransa anatakiwa kuandika toleo la mwisho la kina la kazi hii muhimu sana au maandishi muhimu sana, na hilo halijaonekana bado, lakini tunatumaini

litaonekana. Lakini inashangaza jinsi, tena, hili linavyoendelea, kila mwaka, unaona magazeti na makala zimeandikwa kwenye jiwe hili. Sasa, linasema nini? Mazungumzo haya yote kuhusu ni nini, linasema nini? Naam, ni maelezo, tena, maelezo ya propaganda ya Wamoabu, Mfalme Mesha, ya vita kati yake na Israeli.

Ukijionyesha nyuma hadi karne ya 9, nasaba ya Omridi chini ya Omri, Ahabu, na warithi wake ilianguka. Kulikuwa na mapinduzi, ambayo yameelezwa vyema katika Agano la Kale na Yehu, naye akawapindua Omridi na kuwaangamiza. Lakini Yehu alikuwa mfalme dhaifu, na marudio ya mapinduzi hayo yalihisiwa katika milki ya Israeli huko Trans-Jordan, Moabu, na Medina.

Na kwa hivyo, Mesha alifikiri huu ndio wakati wa kuasi, na alifanya hivyo. Na alishinda sehemu kubwa ya TransJordan hadi angalau hadi Madaba na kuwafukuza au kuwaua Waisraeli waliokuwa wakiishi huko Yordani. Na kwa hivyo tunafanya kazi, kama mwanaakiolojia, mimi hufanya kazi yangu huko Jordan hapa na Chuo Kikuu cha Andrews, na tunashughulika na Mesha wakati wote kwa sababu anatoa orodha ya maelezo ya baadhi ya miji aliyoiharibu na kujenga upya.

Na tunapofikia viwango vya karne ya 9, tunapaswa kujiuliza maswali yetu: Je, Mesha na Wamoabu walikuwa hapa? Na jiwe hili, tunarejelea hili kila mara kwa sababu ni toleo la Wamoabu la 2 Wafalme sura ya 5, ambalo ni simulizi la kibiblia la vita hivi hivi. Zinakamilishana kwa njia mbalimbali, lakini ni makaburi muhimu sana na ufahamu muhimu sana kuhusu ufahamu wa kijiografia wa karne ya 9 kutoka kwa mnara huu. Tunatamani tungeweza kupata zaidi, na tutazungumzia hilo baadaye tutakapozungumzia maandishi.

Hii ni maandishi ya stela ya Mesha. Sitachukua muda kuisoma. Inapatikana katika sehemu nyingi mtandaoni na katika vitabu mbalimbali.

Lakini unaweza kuona sehemu zilizoangaziwa ni muhimu. Alikuwa Mmoabu. Alikuwa Mdabbani .

Aliishi Dhiban na anazungumzia Omri. Tena, una majina ya wafalme wa Israeli yaliyotajwa hapa, pamoja na miji ya Israeli huko Trans-Jordan. Tunadhani mojawapo ya miji hii iliyotajwa ni Bazar, ambayo pia imetajwa katika Agano la Kale kama mji wa makimbilio na mji wa mji wa Walawi.

Tunaamini tunachimba Bazar huko Tel Jalul , eneo linaloitwa Tel Jalul huko Jordan. Na kwa hivyo tena, ni muhimu sana kwa mtu yeyote anayefanya kazi Jordan kufahamu sana maandishi haya muhimu sana. Maandishi mengine, kama vile Jiwe la Rosetta, yaliwasaidia wasomi kufafanua maandishi ya kikabari.

Haya ni maandishi ya Waashuri, Wababiloni, Waajemi, na mbele yao, Wasumeri. Na kile kinachoitwa maandishi ya Behistun magharibi mwa Iran ni maandishi ya lugha

tatu yaliyochongwa kwenye uso wa mwamba. Na Mwingereza mmoja aitwaye Sir Henry Rawlison , na tena aliteuliwa kuwa shujaa kwa kazi yake, alinakili maandishi hayo kwa hatari kubwa.

Ilibidi ajitundike kwenye uso huu wa mwamba, akifanya kazi kwa kutumia kiunzi au kamba, na kunakili kwa uangalifu maandishi haya ya lugha tatu. Na kutokana na hayo, na kutokana na ujuzi wake wa lugha, aliweza kufafanua maandishi ya kikabari. Ni jambo la ajabu, kama vile Champollion mwenye hieroglifi.

Lakini hapo ndipo, na ghafla, vibao hivi vyote ambavyo vingepatikana katika miongo michache kutoka Ninawi na Nimrud na maeneo mengine huko Mesopotamia, tungeweza kuanza kuvisoma na kuvielewa. Kwa hivyo mafanikio muhimu sana hapo. Nilimtaja hapo awali, Sir Henry, au Austin Henry Laird, alikuwa, si mwanaakiolojia, lakini alikuwa mwanasheria na mwanadiplomasia.

Na alizungumza na mamlaka ya Ottoman huko Istanbul na akapata kibali cha kuchimba Ninawi na Nimrud, miji miwili mikubwa ya Ashuru, na akaandika kazi maarufu inayoitwa Ninawi na Mabaki Yake. Na hiyo, tena, labda bado inachapishwa baada ya karne hizi nyingi, nyingi, au karne nyingi , kwa kweli. Na ndiye aliyegundua maktaba hii kubwa ambayo Ashurbanipal, mfalme wa Ashuru aliyekusanya vidonge vyote vya awali vya Babeli, Laird alipata maktaba hiyo na kusafirisha vingi vyake kurudi Uingereza.

Sasa, baadhi ya mambo, mara kwa mara, angeweka vitu vilivyopatikana kwenye majahazi kama huyu Lamassu hapa na kuviweka kwenye majahazi, kuvipeleka kwenye Mto Tigris, kisha kuviweka kwenye meli na kuvirudisha Uingereza. Na mara kwa mara, moja ya majahazi hayo ingezama. Lakini kwa bahati nzuri, Laird angeiga na kuchora, na kutengeneza michoro mizuri ya kile alichokipata kabla ya kuvituma.

Na tuna michoro ya Waashuru, michoro muhimu sana, ambayo hatuna misaada halisi tena, lakini tuna michoro yake, na hiyo inasaidia sana. Kwa hivyo yeye, na tena, alikuwa akituma barua na kuandika vitabu hivi. Na hii ilikuwa maarufu sana katika, unaweza kuiona Lamassu ikipanda hadi Jumba la Makumbusho la Uingereza hapo, michoro hiyo hapo juu.

Akiwa maarufu sana kwa sababu hii ilikuwa maarufu, alikuwa akipata ushahidi wa majina ya wafalme wa Ashuru ambayo yalidhaniwa kuwa katika Biblia pekee. Na wengine, bila shaka, walitilia shaka uhalisia wa hilo. Na alikuwa akithibitisha hili tena na tena kwa ugunduzi wake.

Wakati muhimu sana katika akiolojia ya kibiblia, mapema sana katika historia ya taaluma hiyo. Lakini lazima uangalie wakati hapa. Na hii, huko Ujerumani, 1849, 1850, 60 na kuendelea, maendeleo ya nadharia ya maandishi na maswali, kile

kinachoitwa ukosoaji wa juu, maswali ya historia ya kibiblia, akiolojia ilikuwa ikionyesha picha tofauti kabisa.

Na ninawatia moyo watazamaji wetu, kuna makala nzuri sana kuhusu Julius Welhausen , ambayo ilikuwa, alikuwa aina ya umbo la mwisho, aliunda umbo la mwisho la dhana ya maandishi. Hakufikiria hata mojawapo ya ugunduzi huu huko Ashuru. Aliipuuza.

Na kuna makala inayoitwa Welhausen katika Assyriology, nimesahau jina lake halisi, lakini makala muhimu sana inayoonyesha kuchukua kwake hata kutotaka kushughulikia ugunduzi huu kwa sababu, tena, ilipingana na nadharia yake ya vyanzo vingi sana vya Pentateuch na, baada ya hapo, Agano la Kale lote. Laird alikuwa na wasaidizi. Mmoja alikuwa Mwiraqi wa eneo hilo, Hormuzud Rassam, na mwingine alikuwa, mmoja wa Waingereza wenzake, George Smith.

Na hawa wote wawili walitoa michango muhimu sana. Rassam aliendelea na uchimbaji wa Laird baada ya Laird kuondoka. George Smith alikuwa akifagia sakafu katika Jumba la Makumbusho la Uingereza na, ingawa inaonekana kuwa ya kushangaza, alijifundisha maandishi ya kikabari, alijifundisha mwenyewe Mwashuri wa kale wa Babiloni.

Aliweza kuchapisha baadhi ya vidonge hivi muhimu ambavyo Austen Henry Layard alipata, ikiwa ni pamoja na Epic ya Gilgamesh na simulizi la mafuriko ya Babiloni, na ilikuwa ikikosa sehemu yake. Kwa kweli alikwenda Iraq na kundi lingine la wasomi na akapata vidonge vilivyopotea. Kwa bahati mbaya, yeye pia alikufa kwa kuhara damu kwa sababu ya hali mbaya huko, lakini alikufa akiwa na umri mdogo sana, umri wa miaka 36, lakini alikuwa msomi hodari, aliyejifundisha mwenyewe kwa sehemu kubwa.

Kurudi kutoka Mesopotamia na Misri hadi Levant, na ninaposema Levant, kimsingi nazungumzia Syria, Lebanoni, Jordan, na Israeli-Palestina. Hilo ndilo neno ambalo Wafaransa walitumia kuelezea Mediterania, neno la Kifaransa kwa ajili ya ukingo wa bahari wa Mashariki mwa Mediterania, na hilo ndilo neno ambalo wanaakiolojia wengi hutumia, Levant ya Kusini. Na tunageukia Yerusalemu, na Yerusalemu ina historia ndefu na tajiri katika uchunguzi wa akiolojia, kama unavyoweza kufikiria, kwa sababu ya jinsi ilivyo.

Na kwa kweli, uchimbaji wa kwanza wa kimfumo ulifanywa na Mfaransa, Louise de Saulcy ; unaweza kuona tarehe zake hapo, na kulikuwa na kaburi kaskazini mwa jiji la kale. Leo ni eneo la kisasa la Sheikh Jarrah, mtaa wa Kiarabu, na aliliamini na kulichapisha kama kaburi la wafalme. Nami, nasimama na kusimama hapa kwa dakika moja kwa sababu kila mwanaakiolojia anayefanya kazi Yerusalemu, naweza kusema karibu kila mtu, labda kila mtu, ana akilini mwake tumaini, hamu, ya labda kufukua makaburi ya hadithi ya Mfalme Daudi na warithi wake.

Na de Saulcy alifikiria kutokana na kusoma Josephus kwamba, kwa sababu Josephus anazungumzia mstari wa ukuta wa tatu unaopita karibu na, makaburi ya kifalme. Neno la Kigiriki lililotumika hapo ni anticrew , karibu. Na kwa hivyo, de Saulcy alifikiri alikuwa amepata makaburi ya kifalme.

Hizi hakika zilikuwa za kifalme, katika usanifu na ukubwa mkubwa. Unaweza kuona mpango wa ardhi hapa, tena, zote zikiwa za chini ya ardhi, zilizochongwa kwenye mwamba. Alichokipata hasa kilikuwa kaburi la Malkia Helena wa Adiabene , ambalo lilikuwa la mapema, alikuwa mwongofu wa mapema wa Uyahudi, alihamia Yerusalemu na akafa huko katika karne ya kwanza BK.

Kwa hivyo, hii ni ya kisasa sana na matukio ya moja kwa moja baada ya ufufuo na kanisa la kwanza. Imeelezewa na kutajwa katika Josephus na hilo liligunduliwa baadaye, lakini yeye, aliitambua vibaya, lakini alihifadhi mabaki. Yalionyeshwa Ufaransa na baadaye yakawekwa tarehe sahihi na, na hayakuhusishwa na wafalme wa Yuda au Israeli, lakini Malkia huyu Helena, si Malkia Helena wa mama yake Constantine, bali mwingine aliyeishi michache, miaka 200 iliyopita au zaidi.

Kwa hivyo, hilo lilikuwa jaribio la kwanza, la kwanza la kuchimba huko Yerusalemu lilifanywa na yeye. Sasa tena, pamoja na ongezeko la umaarufu katika akiolojia ya kibiblia na haswa Ardhi Takatifu, kulikuwa na kundi la jamii za kisayansi zilizoanzishwa, ambazo zilianzishwa Ulaya. Na moja ya kwanza kati ya hizi, ikiwa sio ya kwanza, ilikuwa Mfuko wa Utafutaji wa Palestina.

Na hadithi inasema, niliambiwa hivi, kwamba mwanamke mmoja tajiri sana Mwingereza alitembelea Yerusalemu na alikuwa na kiu, akataka glasi ya maji, nao wakampa glasi ya maji yenye matope na machafu. Na akatazama hayo na kusema, hakika Bwana wetu hakunywa maji haya, mabaya hivi. Alitenga pesa za kusoma usambazaji wa maji wa Yerusalemu ya kale.

Wakazi wa Yerusalemu wa kale walipataje maji? Na mfuko huo aliouanzisha ukawa chanzo cha Mfuko wa Utafutaji wa Palestina mnamo 1865. Na huo bado upo. Bado una ofisi jijini London.

Bado wanaendelea kufanya kazi. Na wana jarida linalojulikana sana, labda jarida la kwanza la akiolojia, linaloitwa, sasa linaitwa Palestine Exploration Quarterly. Wakati huo, liliitwa Taarifa ya Robo ya Mfuko wa Utafutaji wa Palestine.

Na kilichotokea ni kundi la Waingereza, wahandisi kadhaa wa kifalme wa Uingereza kutoka jeshi la Uingereza walikwenda Yerusalemu na kuanza kusoma na kufanya michoro ya usanifu wa mabaki yote ya kale ndani na karibu na Yerusalemu. Na hii ni baadhi ya kazi bora zaidi kuwahi kufanywa. Ya kwanza ilikuwa Charles Wilson, na hiyo ilifuatiwa na Charles Warren.

Na walijibu maswali mengi kuhusu Yerusalemu ya kale. Na kazi yao iliyochapishwa inasalia kuwa ya thamani sana leo kwa sababu baadhi ya maeneo waliyoyachunguza na kuchora ramani na kuchora hayawezi tena kupata, hayana ufikiaji tena. Charles Warren, aina ya tanbihi ya kuvutia kuhusu maisha yake, baada ya kuhudumu kama mhandisi wa kifalme na kufanya kazi nzuri huko Yerusalemu, alirudi na kuwa, nadhani, mkuu wa polisi huko London.

Na alikuwa mtu aliyejaribu kumkamata Jack the Ripper maarufu, lakini alitumia upigaji picha, upigaji picha wa eneo la uhalifu, kesi hiyo, kesi hiyo mbaya ya hiyo, mauaji yale ya wanawake hao katika wilaya ya Whitechapel jijini London. Warren alitumia mbinu za kisasa sana kujaribu kumkamata jamaa huyu maarufu aliyefanya uhalifu huu mbaya. Na katika hilo, hakufanikiwa, lakini alitumia mbinu nyingi bunifu za kupambana na uhalifu na kuanzisha zile, ikiwa ni pamoja na, tena, upigaji picha wa eneo la uhalifu.

Kwa hivyo, kwa kweli tuna picha za uhalifu huo. Lakini, ndio, Wilson na Warren wote walikuwa wazuri sana na walifanya kazi chini ya ugumu wa ajabu huko Yerusalemu ili kujaribu kubaini na kubaini jinsi Yerusalemu ya kale ilivyokuwa. Kuta, mahali ambapo kuta zilikuwa, na baadhi ya majengo.

Na muhimu sana. Siwezi kusema vya kutosha kwa waanzilishi hawa wawili. Sasa kutokana na utafiti huo wa Yerusalemu na, na Wilson na Warren na utafiti wa usambazaji wa maji kwa Yerusalemu, ambao kwa kweli ulianza kwenye mabwawa matatu, mabwawa yaliyokatwa kwa miamba, kusini mwa Bethlehemu yaliitwa vibaya mabwawa ya Sulemani.

Huenda yalikuwa Wahasmone , na kisha Herode, Waherode, waliyapanua. Na kutokana na hayo, mabwawa hayo yalitoka mfereji wa maji wenye upepo mwingi, wakati mwingine ukiwa wazi kwa hali ya hewa, wakati mwingine katika vitalu vya mawe vyenye, vilivyounganishwa pamoja, kutengeneza bomba, hadi, hadi, kwenye Mlima wa Hekalu. Na hiyo ilikuwa, tena, kazi ya uhandisi ya kushangaza na watu wa kale, na hizo zilitumika hadi kipindi cha Ottoman na kuchorwa ramani na, na huyu, Warren na Wilson na wafanyakazi wao.

Sasa, kutokana na hilo, utafiti wa Palestina Magharibi ulitoka. Na huo, tena, ulifanywa na wahandisi wa kifalme. Wanaume wawili hasa, Claude Reynier Condor na HH Kitchener, walikuwa na jukumu lao.

Na hiyo ilikuwa, nadhani, kipimo cha inchi moja, inchi moja sawa na maili moja. Nao walichora ramani ya Palestina Magharibi yote hadi Mto Yordani, hadi Bonde la Yordani na Bahari ya Chumvi. Kila kitu magharibi mwa hiyo kilichorwa ramani.

Tovuti zote zilizokuwa na majina zilinakiliwa kwa kuwahoji Waarabu wa eneo hilo. Tena, ni kazi kubwa. Unaweza kuona vitabu vinane na vimefanywa kwa uzuri, kwa uzuri.

Na bado, nadhani wamechapisha tena hii. Ni maelfu ya dola, lakini unaweza kununua juzuu nane leo katika mfumo wa kuchapishwa tena. Lakini ni nzuri sana.

Na tena, bado inatumiwa na wasomi leo kwa sababu ya, hata baadhi ya majina ya tovuti yamesahaulika tangu wakati huo. Ni muhimu sana. Sasa hawakupata kila kitu sawa.

Kuna aina moja tu ya dawa ya kuchekesha na ya kuchekesha kuhusu Condor na Kitchener. Na hiyo ni kwamba, walikuwa wakitafuta mahali pa Megido, mahali maarufu pa Har–Magedoni ya kibiblia. Na walikuwa wamesimama kwenye kilima hiki kikubwa kinachoitwa Tel el-Mutessellim .

Nao walikuwa wakitazama huku na huku, Megido iko wapi duniani? Nao, walikuwa wakitazama kuzunguka Bonde la Yezreeli kutoka eneo hili zuri, eneo maarufu sana. Na hatimaye, nadhani, waliamua Mujedah au kitu kama hicho, jina upande wa mashariki wa bonde. Walichokuwa wamesimama kilikuwa Megido ya kibiblia.

Na kile walichofikiri ni mahali pazuri pa kuchunguza mandhari ndicho walichokuwa wakitafuta, chini ya miguu yao, au ndivyo ninavyoambiwa. Lakini hiyo ni moja ya hadithi kuhusu utafiti wa Palestina Magharibi. Mtu maarufu sana tunayemgeukia hapa ni Sir William Flinders Petrie.

Na Petrie alikuwa mwanasayansi wa Misri, mwanasayansi mahiri wa Misri, na angekuwa wa kwanza kukuambia kwamba alikuwa mwanasayansi mahiri wa Misri na mwandishi mahiri tu. Kwa kweli, alihojiwa na mwanamke siku moja, na mwanamke huyo akasema, Sir William Flinders Petrie, ningependa kusoma . Itabidi nisome vitabu vyako vyote. Naye akamjibu bila kupepesa macho. Hakuna njia ambayo ungeweza kusoma vitabu vyangu vyote.

Huna muda wa kutosha kuzisoma. Ni kwamba tu zipo nyingi sana ambazo hungeweza kuzipitia zote. Na alifanya hivyo.

Alikuwa mchapakazi tu. Kila mwaka angetoa ripoti, maandishi na vitabu. Lakini alikuwa, alikuwa mwerevu sana.

Na ingawa alifanya kazi Misri kwa muda mwingi wa kazi yake, alikuja Palestina katika miaka ya 1920 na akafanya baadhi ya maeneo huko. Lakini eneo la kwanza alilofanya lilikuwa eneo lililoitwa Tell el -Hessi, na hilo lilikuwa, mwaka wa 1891. Na alikuja kwa niaba ya PEQ, au PEF, Mfuko wa Utafutaji wa Palestina, na akapata ufadhili wa kuchimba eneo hili kuelekea uwanda wa pwani kusini mwa Palestina.

Na mara moja kwenye hili, kilima hiki, ambacho tunakiita tete, na tutazungumzia kuhusu kile tete ni nini kwa undani zaidi baadaye, aligundua kwamba kulikuwa na kijito cha kijito ambacho kilikuwa kimekata sehemu ya kilima hiki. Na akatazama kilima hiki na aliweza kuona tabaka tofauti, kama keki ya tabaka. Na katika tabaka hizi ambazo zilikuwa zimekatwa kutoka kwenye mkondo wa mto, mkondo wa kijito, aliweza kutoa vyombo vya udongo ambavyo alivitambua kutoka Misri, na angeweza kuvipata.

Na vyombo vya udongo vilivyokuwa chini vilikuwa vya zamani zaidi kuliko vyombo vya udongo alivyovitazama, Strata akiwa juu zaidi. Na akagundua kama balbu ya taa ililia, Eureka, kwamba kilima hiki hakikuwa tu kilima cha, cha, cha, cha, cha dampo tu au chochote kile. Ulikuwa mji halisi.

Zaidi ya hayo, ilikuwa ni kilima cha jiji kilichowekwa juu ya jiji kilichowekwa juu ya jiji. Na kwa hivyo, Petrie aligundua wakati huo kwamba vilima hivi vyote ambavyo watu walikuwa wakiviona kote Palestina havikuwa matuta ya taka au chochote kile. Ilikuwa mji halisi.

Hawakuweza kuelewa mwanzoni kwamba miji ingejengwa juu ya miji, lakini ndivyo hasa ilivyotokea. Na kwa hivyo, mwanafunzi wake, Frederick Bliss, mwanaakiolojia wa Marekani, aliandika kitabu kuhusu, akimfuata Petrie kwenye Tell El-Hessi, kinachoitwa A Mound of Many Cities. Na kwa hivyo, stratigraphy, uchunguzi wa stratigraphy wa magofu haya, kilima kilichoharibiwa, ulianza na Petrie na wafuasi wake.

Haimaanishi kwamba walifanya kazi nzuri sana shambani, lakini walielewa walikuwa nini, takriban kile walichokuwa wakichimba. Petrie alifariki mwaka wa 1941 huko Yerusalemu, akiwa mzee sana. Hadithi nyingi sana kuhusu Petrie, lakini kama nilivyosema, hakuwa mtu mnyenyekevu.

Na yeye, namaanisha, alikuwa na sababu ya kujivunia sana, lakini alitoa ubongo wake kwa sayansi. Alifikiri kwamba hilo lingekuwa msaada, kwamba watu wangeweza kusoma ubongo wake na kuona jinsi alivyokuwa mtu mwenye akili. Kwa hivyo, mwili wake ulizikwa kwenye Mlima Sayuni huko Yerusalemu, makaburi ya Waprotestanti.

Ubongo au kichwa chake kilirudi ndani, kikawekwa kwenye boksi, kikarudi Uingereza, na kikapotea mara moja. Na kikapotea, kikabaki kimepotea kwa miaka mingi hadi miaka ya 1980. Na mtu fulani katika Jumba la Makumbusho la Uingereza au Chuo Kikuu cha London, sijui kilipatikana wapi, akagundua kreti, na hapa kwenye formaldehyde kulikuwa na kichwa cha Petrie.

Hawakujua ni nani. Unajua, inaonekana, hakukuwa na nyaraka zozote pamoja nayo, lakini tazama, katika eneo lile lile la jumba la makumbusho au chuo kikuu—

sikumbuki, sikumbuki mazingira au hali—Shimon Gibson, mwanaakiolojia, mwanaakiolojia wa kibiblia, mwanaakiolojia maarufu wa kibiblia, alikuwa akifanya kazi hapo. Nao wakasema, hei, tunadhani tumempata mkuu wa Petrie labda.

Je, unajua anaonekanaje? Je, unaweza kumtambua, unaweza kumtambua? Kwa njia ya kushangaza sana, walitoa kichwa kutoka kwenye formaldehyde, na Petrie akamtazama Gibson usoni, na moja ya macho yake likafunguka. Na baada ya hayo yote, ndivyo Shimon Gibson anavyosema, ambayo ingenifanya nikimbie kwenye njia za kutokea, nadhani, sijui. Lakini, kwa hivyo kichwa cha Petrie sasa kimepatikana.

Hilo ndilo ninalojaribu kusema hapa. Na yeye, tena, alileta athari kubwa sana kwenye akiolojia ya kibiblia kutokana na uvumbuzi wake huko Tell el -Hessi. Kufikia mwisho, baadhi ya watu wetu wa mwisho hapa, George Adams Smith, Mwanglikana mwingine, au samahani, msomi wa Biblia na mchungaji wa Uskoti, walitembelea Nchi Takatifu kwa mapana na kwa namna fulani waliandika kwa mabega ya Robinson na Smith, lakini waliandika kitabu kizuri kiitwacho Jiografia ya Kihistoria ya Nchi Takatifu na walitumia taarifa zote hadi wakati huo na kuzifupisha na, na, na, na, na kuandika hivyo.

Nafikiri ilitoka, matoleo 26, la mwisho likichapishwa mwaka wa 1931. Alikuwa na maisha ya huzuni, nadhani alimpoteza mwanawe au baadhi ya familia yake, lakini kwa msiba. Pia alichapisha historia ya Yerusalemu yenye vitabu viwili na atlas.

Lakini kazi yake ilikuwa, ilikuwa na thamani kubwa sana na inabaki kuwa na thamani hadi leo. Kwa kushangaza, toleo la awali la George Adams Smith lilitumiwa na Jenerali Edmund Allenby, ambaye alikuwa jenerali wa Uingereza aliyepigana dhidi ya Waotomani katika Vita vya Kwanza vya Dunia na akatumia. Alitumia kitabu cha Smith kuwaongoza wanajeshi wake walipoivamia Palestina kutoka kusini, kutoka Misri na, na kuiteka Beersheba na hatimaye Yerusalemu na, na sehemu nyingine zote za nchi. Lakini ndio, hiyo ilikuwa, nakala hiyo ya kitabu hicho ilikuwa katika makao makuu ya Allenby.

Sawa, nilitaja Mfuko wa Uchunguzi wa Palestina. Kulikuwa na taasisi zingine, tena katika karne ya 19, mwanzoni mwa karne ya 20, idadi ya taasisi za kitaifa za akiolojia zilizoanzishwa katika Nchi Takatifu. Na hizi zilikuwa makao makuu ya utafiti wa akiolojia ya kibiblia tunayoijua katika Israeli na Palestina.

Ya kwanza, bila shaka, ni Shule ya Akiolojia ya Marekani, ambayo sasa inaitwa Shule za Marekani za Utafiti Usio wa Mashariki, ambayo ilijulikana kwa historia yake yote. Hivi majuzi tu hiyo imebadilishwa na Shule za Marekani za Utafiti wa Ng'ambo kuwa sahihi kisiasa. Na Mashariki, Mashariki ya Kale, ilizingatiwa sio Asia Mashariki tu, bali pia Asia Magharibi.

Na hii kwa kweli haileti maana yoyote, kufafanua hilo hata kidogo. Ni sahihi zaidi kisiasa. Vyovyote vile, mwaka 1900, ilianzishwa katika Jiji la Kale na kisha ikajenga shule nzuri nje ya Jiji la Kale huko Yerusalemu Mashariki, ambayo bado ipo hadi leo.

Na wanaakiolojia wengi, kama ungekuwa mwanaakiolojia wa Marekani anayefanya kazi katika Nchi Takatifu, wewe, ulifanya kazi katika shule hiyo, ambayo hatimaye ilipewa jina la Taasisi ya Albright, ambayo leo imepewa jina la mwanaakiolojia maarufu tuliyemtaja katika moja ya slaidi zetu za kwanza, William Albright, ambaye alikuwa mmoja wa wakurugenzi wa kwanza. Shule ya Uingereza ilianzishwa mwaka wa 1919. Pia iko Mashariki mwa Yerusalemu, ambayo sasa inaitwa Taasisi ya Kenyon, ambayo tena imepewa jina la mwanaakiolojia maarufu wa Uingereza, ambayo tutazungumzia baadaye.

Wafaransa na Wajerumani. Wafaransa wana École Publique Akiolojia Francaise , samahani. Na hiyo ilianzishwa mwaka 1890 na Lagranier , tena, Yerusalemu Mashariki, kaskazini mwa Lango la Damasko.

Katika uwanja wa shule hiyo kuna Kanisa la Mtakatifu Stephen, kanisa la Byzantine linalodaiwa kufunika mahali ambapo Stefano aliuawa kishahidi. Na maelezo mafupi tu kuhusu École biblique , ambayo nilipata fursa ya kutumia maktaba yao nilipokuwa nikifanya shahada yangu ya uzamili nchini Israeli. Mojawapo ya maktaba kubwa zaidi duniani, kama si maktaba kubwa zaidi ya masomo ya Biblia duniani, iko katika École biblique .

Na ukihitaji, wanacho. Na ni maktaba isiyosambazwa, lakini nilitumia saa nyingi sana huko nikitoa nakala za vyanzo ambavyo havikupatikana mahali pengine popote. Wanaakiolojia maarufu sana wanaotoka École, Fr.

Vincent na Roland de Vaux ndio wawili kati ya maarufu zaidi, wengine pia. Taasisi ya Akiolojia ya Ujerumani kwenye Mlima wa Mizeituni, Hospitali ya Augusta Victoria ndiyo makao yao makuu. Na hiyo ni kweli, inavutia kidogo, Mlima wa Mizeituni ni ukingo, na Hospitali ya Augusta Victoria iko moja kwa moja kwenye bwawa la maji.

Unatazama madirisha upande wa mashariki, unaona jangwa la Yudea. Unatazama madirisha upande wa magharibi, unaona, bila shaka, milima inayozunguka Yerusalemu, vilima vinavyozunguka Yerusalemu na Yerusalemu yenyewe. Na alikuwa Albert Dalt aliyetazama madirisha siku moja upande wa mashariki na kuwaona Wabedouin wakileta mifugo yao kutoka Bonde la Yordani na kuelekea mazao yaliyovunwa hivi karibuni huko kwenye mteremko wa Mlima wa Mizeituni.

Na akagundua hapo kwamba hiyo ilikuwa aina ya msukumo wa wazo lake la suluhu ya amani kwa ajili ya uelewa wake wa Kitabu cha Yohua. Na hilo lilitokea pale pale katika Taasisi ya Ujerumani. Gustav Dahlmann, msomi maarufu sana wa Kijerumani

aliyeandika aina nyingi ya historia ya kitamaduni ya Nchi Takatifu, ambayo haikutafsiriwa kamwe kwa Kiingereza.

Bila shaka, Alt, na kisha Martin Note, msomi maarufu sana wa Agano la Kale na, ningesema, mwanaakiolojia, labda mwanaakiolojia wa kiti cha mkono, lakini muhimu sana. Sasa uhamiaji wa Wayahudi, mawimbi ya uhamiaji wa Wayahudi yaliyoanza mwishoni mwa karne ya 19 na kuendelea hadi karne ya 20 katika Nchi Takatifu, na jumuiya hiyo ya Wayahudi iliitwa Yeshuv kwa Kiebrania. Nao waliendeleza jamii yao ya kitaaluma inayoitwa Mfuko wa Utafutaji wa Palestina ya Kiyahudi mnamo 1913.

Kwa hivyo, walikuwa wamesherehekea miaka 10 tu iliyopita, tunazungumzia mwaka wa 2023 leo, na miaka 10 iliyopita walisherehekea kumbukumbu yao ya miaka 100. Na tena, walikuwa na ukosefu mkubwa wa rasilimali. Lakini waliungana na mmoja wa wanafunzi wao akawa Shahada ya Uzamivu (Ph.D.), akaingia chuo kikuu nchini Marekani, huko Los Angeles Sukenik, na alikuwa mwanaakiolojia wa kwanza aliyefunzwa na alifanya kazi kwa miaka mingi ndani na karibu na Nchi Takatifu na akachapisha mengi.

Hasa zaidi, alikuwa baba wa mwanaakiolojia maarufu wa Israeli Yigal Yadin. Lakini wanaakiolojia wengine wa Israeli walikua na taasisi hii, na jamii hii. Iliongozwa kwa miaka mingi na Joseph Abiram, na hiyo ndiyo picha yake hapo.

Angalia miadi yake. Alifariki akiwa na umri wa miaka 107. Kwa kweli nilipata nafasi ya kuzungumza naye mara kadhaa.

Nilikuwa Yerusalemu mwaka wa 2009, bado nikifanya kazi, alifanya kazi katika Palestina au baadaye katika Jumuiya ya Utafutaji wa Israeli, tangu 1941. Nadhani hatimaye alistaafu yapata mwaka wa 2009. Lakini alinjia, akasema, unatafuta kununua vitabu? Nikasema, ndio, umesoma mawazo yangu.

Lakini alikuwepo kwa miongo kadhaa, miongo kadhaa, na hatimaye alifariki akiwa na umri wa miaka 107 mwaka jana tu. Ramani ya Palestina na Yerusalemu, na hili litakuwa ndio lengo la utafiti wetu wa akiolojia, na tutazungumzia zaidi kuhusu uwanja wa kijiografia baada ya dakika moja. Lakini huu ni mji wa kale wa Yerusalemu, na unastahili njia yenyewe kwa sababu ni tata sana na changamano katika historia yake na akiolojia.

Lakini hilo litakuwa darasa letu hapa katika kozi hii.

Huyu ni Dkt. Jeffrey Hudon katika mafundisho yake kuhusu Akiolojia ya Kibiblia. Hii ni kipindi cha 1, Utangulizi na Historia ya Nidhamu ya Akiolojia ya Kibiblia, Sehemu ya 1.